

Przyczynek do historii karmelitów *strictior observantia* w Markowicach w XVIII wieku

Na mocy postanowień tzw. zgody krakowskiej w 1714 roku i późniejszych uzgodnień władz zakonnych o zaprowadzeniu w prowincji polskiej tzw. reformy z Touraine („strictior observantia”) oraz na mocy dekretu przeora generalnego Cornaccioli z 23 czerwca 1719 roku, klasztor markowicki przeszedł w zarząd wikariatu prowincji dla tejże reformy¹. Od tego momentu w aktach kapituł i definitoriów wikariatu, a od 1728 roku samodzielnej Prowincji Wielkopolskiej Najświętszego Sakramentu, pojawiają się zapisy dotyczące karmelitańskiej wspólnoty markowickiej. Ograniczając badanie do okresu od 1721 roku do kapituły z 1799 roku (i kolejnych definitoriów z lat 1800 i 1801, przed pierwszą kapitułą dziewiętnastowieczną w 1802 roku), z poddanych kwerendzie akt kapituł i definitoriów prowincji zostaną wyselekcjonowane informacje o składzie osobowym oraz ważniejszych urzędach i funkcjach klasztornych karmelitów markowickich.

Zakres chronologiczny badania

Zawężenie zakresu badania do wieku XVIII (a właściwie lat 1721-1799) wynika nie tylko z partykularnego zainteresowania tym okresem, ale jest podyktowane także względami zewnętrznymi związanymi z historią wielkopolskiej

¹ O karmelitańskim klasztorze markowickim zob. np. W. Kluj, *Markowice*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 11, Lublin 2006, kol. 1408; S. Roszak, *Akt fundacyjny dla klasztoru Karmelitów Trzewickowych w Markowicach z r. 1642*, *Ziemia Kujawska* 11(1995)85-90; S. Roszak, *Rola sanktuarium markowickiego w rozwoju kultu maryjnego na Kujawach w XVII i XVIII wieku*, *Ziemia Kujawska* 13(1998)77-85.

O reformie z Touraine i jej zaprowadzeniu w Polsce zob. J. Smet, *I Carmelitani*, t. III/1, Roma 1996, 249-280.

provincji karmelitów². Datą początkową – dość oczywistą z racji przyłączenia do reformy *strictior observantia* – jest tu jednak nie tyle sam 1719 rok, ile odbyte po tej dacie pierwsze zgromadzenie, którego akta się zachowały: w roku 1721. Datą końcową jest natomiast przełom wieków XVIII i XIX (w praktyce kapituła z 1799 roku i definitoria z 1800 i 1801), stanowi on bowiem wyraźną cezurę w funkcjonowaniu i zarządzie całej prowincji, a co za tym idzie – poszczególnych klasztorów, w tym markowickiego. Około roku 1800 bowiem zaborca pruski podjął pierwszą próbę (na razie nieudaną) kasaty klasztorów karmelitańskich (miał to być klasztor bydgoski – ostatecznie zamknięty w 1816 roku). Narzucone już od momentu pierwszego zaboru restrykcje administracyjne, ekonomiczne i personalne sprawiły, że następuje od początku XIX wieku prawdziwe „tąpnięcie” liczebne klasztorów. Praktycznie zmieniona zostaje także nazwa prowincji – wyeliminowano termin „Wielkopolska” [„Maior Poloniae”]³. Na przełomie wieków zaborca narzucił także zwyczaj wymieniania w aktach prowincjalnych zakonników, stosując ich nazwisko własne (przedtem stosowano zwyczaj zakonny: imię z tzw. predykatem). Kapituły zresztą odbywają się w obecności i pod nadzorem urzędników administracji pruskiej. Odzwierciedla to zakończenie pewnej epoki spokoju, nawet rozkwitu, a wyznacza początek okresu wegetacji i stopniowego zaniku prowincji poprzez kasaty klasztorów w zaborze pruskim, w tym Markowic w 1835 roku.

Charakterystyka źródeł

Akta kapituł i definitoriów karmelitów były spisywane podczas trwania obrad i przesyłane do poszczególnych klasztorów, gdzie powstawały kopie zbierane zazwyczaj w jednej księdze, zwanej zwykle *Liber decretalis*. Tego typu księgi były rokrocznie kontrolowane przez prowincjałów podczas wizytacji klasztoru. Do dnia dzisiejszego zachowały się różne ich egzemplarze z niektórych klasztorów prowincji wielkopolskiej, w większości przechowywane w Archiwum Karmelitów w Krakowie⁴. Najbardziej reprezentatywny – co do zakresu chronologicznego

² Zob. np. J. Smet, *I Carmelitani*, t. III/1, Roma 1996, 249-280; B. Panek, W. Kolak, *Karmelici*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 808-812; M. Puziak, *Uwagi o prowincjach karmelitańskich Wielkopolskiej Prowincji Najświętszego Sakramentu w XVIII w.*, *Studia Bydgoskie* 11(2017)165-194 [dalej: Puziak (2017)]. O okresie zaborów i kasat por. np. P.P. Gach, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984.

³ Por. akta definitorium z 1794 r. w: Archiwum OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku [dalej: AKKr], *Decretale provinciae strictioris observantiae*, sygn. 168/397, 608.

⁴ Por. W. Kolak, *Katalog Archiwum klasztoru oo. Karmelitów w Krakowie „na Piasku” 1398-1945 (1988)*, Kraków 1997, 99-101.

nas tutaj interesującego – jest egzemplarz pochodzący z Warszawy (za lata 1700-1846)⁵. Można go uzupełnić o te pochodzące z Drohobycza (1742-1833)⁶ i z Obór (1742-1769 oraz 1769-1864)⁷. Do tego należy dodać egzemplarz z Trutowa (1797-1862)⁸. W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy jest przechowywany jeszcze jeden egzemplarz dotyczący lat 1793-1806⁹. Warszawski *Liber decretalis* służy nam tutaj za podstawę badań jako najbardziej kompletny, a inne, szczególnie egzemplarz z Bydgoszczy, traktowane są (w ograniczonym oczywiście zakresie) jako kontrolne.

Najbardziej nas interesujące wiadomości o zakonnikach znajdujemy w wymienionych aktach przede wszystkim w formie spisów uczestników kapituł i definitoriów, postanowień personalnych względem systemu formacji zakonnej, wyborów zarządu prowincji (prowincjała, kustosa prowincji i definitorów) i poszczególnych konwentów (przeorów i podprzeorów), przydziału zakonników do poszczególnych klasztorów, które w aktach kapitułnych mają rozbudowaną formę spisów (tzw. *familia conventui*), z zaznaczeniem najważniejszych funkcji i urzędów. W późniejszym okresie zaczęto zapisywać w aktach także zakonników zmarłych od ostatniego gremium, czasem z podaniem daty śmierci.

Dokumentacja kapituły podawała kolejno wiadomości o postanowieniach odpowiednich sesji. Z biegiem czasu zmieniał się schemat odbywania kapituły i zagadnienia podejmowane w kolejnych sesjach, których liczba oscyluje między 6 a 8. Zazwyczaj w sesji pierwszej wybierano socjusza prezesa kapituły oraz jej sekretarza, sprawdzano także prawomocność przybyłych socjuszy z poszczególnych konwentów i przypominano najważniejsze reguły dotyczące przebiegu kapituły. Podczas drugiej sesji najpierw słuchano uroczystej mowy panegirycznej o zakonie i wyborach, które mają być dokonane, a następnie sprawdzano obecność gremium, stąd akta zawierają zazwyczaj kompletny spis uczestników kapituły. Wyborów władz prowincji, czyli prowincjała i czterech definitorów, oraz kustosa prowincji, socjuszy rzymskich (na kapitułę generalną) czy też

⁵ AKKr, *Decretale provinciae strictioris observantiae*, sygn. 168/397 [dalej: AKKr 168/397].

⁶ AKKr, *Liber decretalis...*, sygn. 169/553.

⁷ Odpowiednio: AKKr, *Liber decretalis*, sygn. 170/543; AKKr, *Liber decretalis...*, sygn. 171/544.

⁸ AKKr, *Liber decretalis*, sygn. 172/545.

⁹ Zob. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy [dalej: APB], *Acta Capituli Provincialis Provinciae Maioris Poloniae(!) Sanctissimi Sacramenti ordinis Fratrum B.M.V. de Monte Carmelo S.O. Sub Praesidentia A.T.P. Bertholdi a So Adalberto S.T.L.I. Exprovincialis sustodis Provinciae commissari Generalis in Conventu*, sygn. APB 6/430/59. Por. M. Romaniuk, *Archiwalia karmelickie w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, w: M. Puziak (red.), *Karmelitańskie dziedzictwo Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2017, 225-256.

innych urzędników dokonywano w drugiej i trzeciej sesji. Kolejne sesje (czasem trzecia, zazwyczaj czwarta lub piąta) dotyczyły sądów kapitulnych, postulatów poszczególnych konwentów, spraw gospodarczych. Najczęściej w piątej lub szóstej sesji wybierano przeorów i podprzeorów oraz przydzielano ważniejsze funkcje w klasztorach (kaznodziejów, prokuratorów, promotorów bractw itp.). Osobna sesja (szósta lub siódma) była poświęcona ustaleniu składów osobowych poszczególnych klasztorów (tzw. *familiae*). Podczas ostatniej sesji (siódmej lub ósmej) nadawano tytuły honorowe związane z pewnymi przywilejami, a prowincjał dobierał sobie asystenta.

Dokumentacja definitorium obejmuje akta obrad zazwyczaj trzech kolejnych sesji. Podczas pierwszej decydowano o obsadzie nowicjatów, studiów (retorycznego, filozoficznych i teologicznych oraz teologiczno-moralnego), jak również ustanawiano – tam, gdzie to było z różnych powodów konieczne – podprzeorów i kaznodziejów, oraz przydzielano zakonników do konwentów. Sesja druga podejmowała decyzje gospodarcze, organizacyjne, liturgiczne itp. Trzecia i ostatnia sesja zajmowała się nadzwyczajnymi sprawami personalnymi, a zwłaszcza wyborami nowych przeorów. W późniejszym okresie, podawano wówczas również informacje o śmierci zakonników i osób związanych z prowincją, tzw. filadelfią.

W przeciwieństwie do innych karmelitów *antiqua observantia* niepodjmujących reformy, którzy posługiwali się imieniem wraz z nazwiskiem rodowym, karmelici *strictior observantia* stosowali tzw. predykat przy imieniu zakonnym, na wzór karmelitów bosych. Ten sposób identyfikacji zakonników przysparza nam dziś wiele kłopotu, utrudniając rozpoznanie anagraficzne poszczególnych zakonników i ich związki z rodzinami i miejscowościami (parafiami) pochodzenia. Kłopot ten miał już zaborca pruski, który m.in. z tego powodu (już po pierwszym zaborze) nakazał sporządzać roczne listy zakonników z podaniem nazwiska rodowego i miejscem urodzenia¹⁰. W końcu zmiana zwyczaju i stosowanie imienia z nazwiskiem we wszystkich dokumentach zakonnych prowincji zostały usankcjonowane począwszy od akt definitorium z 1800 roku¹¹.

¹⁰ Zachowały się kopie takich list m.in. w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (por. np. AAG, *Wykaz klasztorów, duchownych świeckich i klasztornych*, sygn. AKM I, 443 – tu dla wybranych lat z XIX w.). Dostępność akt markowickich w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie jest ograniczona z racji złego stanu ich zachowania. Por. też: J. Mizerka, *Archiwalia poklasztorne, urzędowe, kasacyjne i pokasacyjne w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (klasztor powstały i/lub skasowane przed 1850 r.)*, Hereditas Monasteriorum 6(2015)163-263, czy też w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy (np. APB, *Acta die Verfassung des Karmeliter Klosters zu Markowic*, sygn. 6/442/2).

¹¹ Por. AKKr 168/397, 635nn.

Skoro znaczna część zapisów wskazanych akt dotyczy kwestii personalnych: składu osobowego i zarządu konwentem oraz przydziału poszczególnych funkcji i urzędów, wypada poddać je pewnej selekcji i wybrać najbardziej interesujące informacje. Stąd szczególniejszą uwagę zwrócimy na kwestie zarządu konwentem (lista przeorów i podprzeorów), ale w ogólniejszym kontekście także zakonników cieszących się autorytetem pośród członków klasztoru (odzwierciedla to lista sojuszy markowickich na kapituły). Spisy kaznodziejów i promotorów bractw rzuca natomiast pewne światło na duszpasterskie oddziaływanie karmelitów na środowisko. Akta wyselekcjonowane do zbadania pozwalają odnaleźć również zapisy rzucające światło na życie poszczególnych zakonników markowickiego klasztoru, co zostanie selektywnie wykorzystane, przybliżając sylwetki niektórych z nich – szczególnie przeorów. Choć tego typu rezultaty poszukiwań mają charakter bardziej prozopograficzny, to jednak nie podajemy tu wszystkich danych dotyczących każdego z poszczególnych zakonników żyjących w Markowicach¹², a w ten sposób zasób i charakter zgromadzonych danych stanowić będzie zaledwie pewien materiał pomocniczy, który być może ułatwi inne badania nad karmelitami markowickimi.

Ogólna charakterystyka wspólnoty markowickiej

Karmelitańska wspólnota w Markowicach nie należała do najważniejszych w prowincji. Dopiero z biegiem czasu zaczęła nabierać wagi jako miejsce szczególnego oddziaływania na okolicę, nie tylko z racji maryjnego sanktuarium, a także (a może przede wszystkim) w działanie bractw, ale również poprzez pomoc duszpasterską w sąsiednich parafiach.

Klasztor o tak skonfigurowanym profilu zasadniczo duszpasterskim tylko raz w okresie badanym osiągnął liczbę 19 członków (1745 – wraz z braćmi studentami), zasadniczo utrzymując się w przedziale 15-17 (od lat 40.), gdzie średnia liczebność za cały czasokres wynosi ok. 15 zakonników, przy średnim stosunku ok. 3/4 ojców i 1/4 braci profesów. W dwóch stosunkowo krótkich okresach klasztor pełnił jednakże również role formacyjne.

¹² Część tych danych można zresztą odnaleźć w: G. Kloskowski, *Karmelici trzewiczkowi prowincji wielkopolskiej w XVII-XIX wieku*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 98(2012)149-270 [dalej: Kloskowski]. Zestawienie Kloskowskiego nie daje zasadniczo możliwości ustalenia (z małymi wyjątkami), gdzie i kiedy dany zakonnik pracował. Dopiero w połączeniu z danymi przez niego dostarczonymi możemy jednak osiągnąć większą świadomość np. co do przekroju wiekowego wspólnoty markowickich karmelitów czy polityki personalnej prowadzonej na szczeblu prowincjała, kapituły i definitorium, a także przez samego przeora. W ten sposób obraz życia konwentu w Markowicach ma szansę nabrać głębi.

Tabela 1. Dynamika liczby zakonników markowickich

Kapituła	Ojcowie	Bracia w formacji	Bracia zakonni	Razem
1721	7	-	4	11
1724	8	-	4	12
1727	9	3 (nowicjat)	brak danych	[12]
1730	8	1	3	12
1733	8	-	3	11
1736	11	-	3	14
1739	7	2	4	13
1742	7	1	3	11
1745	11+1 (jeden wymieniony wśród studentów)	4	3	19
1748	11	1	4	16
1751	11	-	2	13
1754	12+1 (wymieniony wśród braci)	-	3	16
1757	12	-	3	15
1760	12	-	5	17
1763	11	-	4	15
1766	11	-	4	15
1769	11+1 (wymieniony wśród braci)	-	4	16
1772	10	-	5	15
1775	11	-	5	16
1778	12	-	5	17
1781	12	-	5	17
1784	13	-	4	17
1787	12	-	4+1 [tercjarz]	17
1790	13	-	4	17
1793	12	-	5	17
1796	12	-	4	16
1799	10	-	4	14

Przy obecnym stanie badań dość trudno jest określić średnie wieku wspólnoty w danym okresie czy też średnie długości przebywania w konwencie. Przeglądając spisy, można jednak wywnioskować, że niektórzy pojawiali się zaledwie na jedną kadencję między kapitułami (a nawet krócej – co poświadczają definitoria), ale bywali i tacy, którzy mieszkali przez dziesięciolecia. Dość powiedzieć, że między 1721 a 1799 rokiem żyło i pracowało w Markowicach ok. 160 zakonników.

Władze klasztoru

Największy wpływ na życie wspólnoty w relacji do miejscowego środowiska miał oczywiście przeor, a względem spraw wewnętrznych podprzeor. Wagę ich funkcji podkreśla fakt, że to kapituła wybiera zarówno przeora, jak i podprzeora, a nie sama wspólnota. Jednakże reguła karmelitańska zabezpiecza swoisty „kontrapunkt” dla ich władzy poprzez wybory na niektóre urzędy klasztorne dokonywane przez wspólnotę, w tym także tzw. socjusza na kapitułę. Socjusz jest delegatem wspólnoty: to on tak naprawdę jest człowiekiem zaufania całej wspólnoty – czasami wprost przeciwko przeorowi, który z prawa uczestniczy w kapitule. A ponieważ wybory przeorów i podprzeorów dokonywały się podczas kapituły spośród zebranego gremium, socjusz stawał się możliwym kandydatem na te urzędy.

W opisie wyborów akta kapituł są na tyle precyzyjne, że podają także – prawie zawsze – przebieg samego głosowania, włącznie z liczbą otrzymanych głosów. Daje to wgląd nie tylko w grono kandydatów do danego przeoratu, ale także preferencje gremium elektorów i ewentualne „stronnictwa”. Pośrednio z tych sprawozdań można wnioskować również o autorytecie i zaufaniu (lub antypatii), jakimi poszczególni ojcowie wybierani na urzędy cieszyli się w samym gremium kapitulnym.

Tabela 2. Przeorzy i podprzeorzy w Markowicach

Legenda: osobne daty przy nazwisku oznaczają ustanowienie na definitoriach.

Kapituła	Przeor	Podprzeor
	1719/1720 <i>vic. prior</i> Florenty od św. Teresy ¹³	brak danych
1721	Hilarion od św. Karola	Antoni od św. Jana Ewangelisty
1724	Teofil od św. Marcina	Jakub od św. Anny
1727	Teofil od św. Marcina	Gerard od św. Jakuba

¹³ Por. AKKr 168/397, 88.

Kapituła	Przeor	Podprzeor
1730	Gabriel od św. Antoniego	Teofil od św. Marcina
1733	Marcin od św. Diadocha	Hieronim od św. Walentyna
1736	Augustyn od św. Tyburcjusza	Teofil od św. Marcina
1739	Teofil od św. Marcina	Urban od Ducha Świętego
1742	Serafin od św. Andrzeja	Teofil od św. Marcina
1745	Klemens od św. Andrzeja	Cyprian od św. Kazimierza
		1747 Władysław od św. Ludwika
1748	Stanisław od św. Doroty	Władysław od św. Ludwika
1751	Klemens od św. Andrzeja	Norbert od św. Walentyna
		1752 Marcin od św. Dydaka
		1752 Juliusz od św. Teresy
1754	Walenty od św. Agnieszki	Juliusz od św. Teresy
		1755 Władysław od św. Ludwika
1757	Awertan od św. św. Piotra i Pawła	Eliasz od św. Mateusza
1760	Florenty od św. Telesfora ¹⁴	Aleksy od Nawiedzenia NMP
		1761 Awertan od św. św. Piotra i Pawła
	1762 Michał od św. Macieja	
1763	Klemens od św. Andrzeja	Konrad od św. Chryzogona
1766	Michał od św. Macieja	Teodor od św. Józefa
1769	Klemens od św. Andrzeja	Konrad od św. Chryzogona
	1770 Cyryl od św. Bazylego	1770 Szymon od św. Norberta
1772	Michał od św. Macieja	Eliasz od św. Mateusza
1775	Eliasz od św. Mateusza	Leodegar od Matre Amabili
1778	Michał od św. Macieja	Edmund od św. Michała
1781	Bertold od św. Wojciecha	Edmund od św. Michała
1784	Michał od św. Macieja	Edmund od św. Michała
1787	Michał od św. Macieja	Edmund od św. Michała ¹⁵
	1788 Bazyli od św. Jana ¹⁶	1788 Kilian od św. Adama
1790	Bazyli od św. Jana	Kilian od św. Adama

¹⁴ W 1762 roku został przeniesiony do Płońska. Por. AKKr 168/397, 365.

¹⁵ W 1788 roku przeniesiony na podprzeora do Kłodawy – por. AKKr 168/397, 567.

¹⁶ Na defensorium w 1788 roku Michał od św. Macieja złożył rezygnację, którą przyjęto „cum maximo cordis dolore”, pozostał jednak nadal „praefectus fabricae” konwentu. Por. AKKr 168/397, 569-570.

Kapituła	Przeor	Podprzeor
1793	Bazyli od św. Jana	Kilian od św. Adama
1796	Aleksy od św. Antoniego	Kilian od św. Adama
1799	Anastazy od św. Wojciecha ¹⁷	Kilian [od św. Adama] ¹⁸
	1800 Paweł [od św. Stanisława] Filipski	1800 Egidiusz C[Z]agerman

Na 19 przeorów rządzących konwentem markowickim w latach 1721-1802, najdłużej rządził – choć z przerwami – Michał od św. Macieja: łącznie był powoływany sześć razy, w tym cztery razy rządził pełną kadencję (1766-1769, 1772-1775, 1778-1781 i 1784-1787), a dwa razy po roku (1762-1763 i 1787-1788), łącznie przez 14 lat. Przez cztery pełne kadencje rządził Klemens od św. Andrzeja (1745-1748, 1751-1754, 1763-1766, 1769-1772), a Teofil od św. Marcina przez trzy (1724-1727 i 1727-1730 oraz 1739-1742). Bazyli od św. Jana natomiast był przeorem trzy razy, w tym dwie pełne kadencje (1790-1793 i 1793-1796) oraz przez dwa lata (1788-1790) po rezygnacji Michała od św. Macieja.

Warto przy okazji zauważyć, że dla tych 19 przeorów średnia wieku w momencie wyboru wynosiła około 41 lat. Najmłodszymi byli (37 lat) Augustyn od św. Tyburcjusza i Klemens od św. Andrzeja. Najstarszym był Eliasz od św. Mateusza: 59 lat. Przypadek tego ostatniego jest zresztą bardzo ciekawy: był przedtem więcej niż raz podprzeorem w Markowicach i to już prawie 20 lat prędzej – w kadencji 1757-1760, a potem bezpośrednio przed swoim przeoratem, w kadencji 1772-1775. W dodatku dwa razy (1757 i 1775) był wybierany przez konwent na socjusza kapitulnego – co jest potwierdzeniem jego osobistego autorytetu wśród zakonników. Zostało to zresztą uznane w obydwu przypadkach przez kapitułę: w 1757 roku został podprzeorem, a w 1775 roku – będąc już podprzeorem – wybrano go przeorem.

Wielu spośród przeorów i podprzeorów pełniło – przedtem lub później – podobne funkcje w innych klasztorach, a niektórzy byli także definitorem (Florenty od św. Teresy, Norbert od św. Walentyna, Leodegar od Ukochanej Matki, Florenty od św. Telesfora, Teodor od św. Józefa, Bazyli od św. Jana, Klemens od św. Andrzeja, Michał od św. Macieja, Bertold od św. Wojciecha, Anastazy od św. Wojciecha, i – już w XIX wieku – Anastazy od św. Wojciecha), a nawet prowincjałami (Michał od św. Macieja, Bertold od św. Wojciecha, Aleksy od św. Antoniego).

Pierwszy w spisie, wyprzedzając zresztą wyznaczone tu ramy czasowe, jest Florenty od św. Teresy. Akta kapituły z 1721 roku notują go nie jako przeora, ale

¹⁷ Złożył urząd na definitorium w 1800 roku (por. AKKr 168/397, 637) i przeszedł do Poznania wyznaczony na prezydenta rezydencji Krwi Chrystusa.

¹⁸ Zm. 28/04/1800 – por. Kloskowski, 217.

wikariusza przeora – czyli „*vicarius prioris*”. Jest to związane z procedurą przejścia Markowic do wikariatu reformowanego. Ponieważ władzę ustanawiania przeorów miało zgromadzenie kapitulne, które odbywało się co trzy lata, należało czekać właśnie aż do 1721 roku z jego formalnym ustanowieniem. Wyznaczenie „*vic. prior.*” nastąpiło albo jako decyzja wikariusza prowincjalnego dla reformy, albo jako wybór podjęty przez tzw. kapitułę „*intermedia*” – o ile się taka odbyła w okresie między 1718 a 1721 – brak bowiem jej zachowanych akt. Sam Florenty przeszedł do zarządu Markowicami z przeoratu w Bydgoszczy, na który został wyznaczony w 1718 roku¹⁹.

Kilku przeorom najdłużej rządzącym wypada się przyjrzeć bliżej: są to Teofil od św. Marcina, Klemens od św. Andrzeja, Michał od św. Macieja i Bazyl od św. Jana.

Teofil od św. Marcina²⁰ zanim przybył do Markowic, zdażył już przedtem być przeorem w Bydgoszczy (1712-1715) i Kcyni (1715-1718) oraz (1718-1721) podprzeorem w Gdańsku i jednocześnie mistrzem nowicjatu tamże. Nie za bardzo wiadomo, co działo się z nim w kadencji 1721-1724, bowiem jego imię nie pojawia się w aktach. Dopiero następna kapituła (1724) odnotowuje go najpierw jako sekretarza kapituły²¹, a potem jako wybranego na przeora w Markowicach, co zresztą zostało przedłużone także na następną kadencję aż do 1730 roku. Następnie był podprzeorem w Markowicach (1730-1733 i 1736-1739), z przerwą na podprzeorat w Lipiu (1733-1736)²², by wrócić jako przeor markowicki (1739-1742), a następnie podprzeor (1742-1745). Później był jeszcze w Markowicach promotorem bractw (1745-1748), ale po 1748 roku przeszedł do Trutowa, gdzie pozostał do śmierci dnia 31 grudnia 1752 roku w Trutowie.

Klemens od św. Andrzeja²³ po raz pierwszy został przeorem w Markowicach w 1745 roku, już jako doświadczony przełożony. Już w poprzedniej kadencji 1742-1745 był przeorem w Lipiu. Później (1754-1757) był przeorem w Bożym Ciele w Poznaniu, a w latach 1757-1760 IV definityorem. Później został przeorem

¹⁹ Florenty od św. Teresy (ur. 1666, zm. 1746) to zakonnik o wysokiej pozycji w ramach wikariatu reformowanego. Upřednio i potem pełnił zresztą także inne ważne funkcje: mistrza nowicjatu, sekretarza prowincji, przeora w różnych klasztorach czy prezesa kapituł. Por. Kloskowski, 200, choć nie ma tam wzmianki o przeoracie w Bydgoszczy, to jednak jest on poświadczony w aktach z 1718 roku (por. AKKr 168/397, 80 i 82). Funkcję *vic. prior* w Markowicach, tak aby dokonał przejścia tego klasztoru do wikariatu. Jak istotna była różnica między urzędem *vic. prior* a przeorem (nie tylko dla nomenklatury, ale realnie), mamy świadectwo w nekrologu, gdzie nie jest wymieniany fakt jego bycia *vic. prior* w Markowicach.

²⁰ Por. Kloskowski, 247.

²¹ AKKr 168/397, 100.

²² Por. AKKr 168/397, 153 – gdzie zapisano wybranych podprzeorów. Natomiast na s. 155 w spisie „Famili” kopista popełnił błąd, wpisując „Martinus a S. Casimiro”, oczywiście sugerując się przeorem: Cyprianem od św. Kazimierza.

²³ Por. Kloskowski, 183.

w Gdańsku (1760-1763), by ostatecznie wrócić do Markowic ponownie jako przeor (1763-1766). Pozostając na miejscu, był w kolejnej kadencji (1766-1769) II definityorem, by potem znowu zostać przeorem w Markowicach – zmarł w trakcie kadencji 22 marca 1770 roku.

Najważniejszy z wymienionych wyżej – Michał od św. Macieja – był nie tylko wielokrotnym przeorem markowickim (między 1762 a 1790 z przerwami). Był też w latach 1757-1760 oraz 1775-1778 prowincjałem²⁴. To jego zabiegom w dużej mierze zawdzięczamy zasadniczy kształt budowli klasztoru i wyposażenia kościoła markowickiego. Od roku 1760 aż do śmierci był w Markowicach (z przerwą na drugi prowincjalat) i jako przeor, a potem także jako „praefectus fabricae” odpowiedzialny za sprawy budowlane i upiększenie świątyni²⁵. Rozpoczął tę pracę nad kształtem klasztoru w ciekawym momencie, gdy zapadły już decyzje inwestycyjne i nawet sprowadzono z Poznania br. Damazego od św. Adama, który był zawodowym architektem. Choć br. Damazy wkrótce zmarł, to jednak Michał od św. Macieja doprowadził dzieło praktycznie do końca²⁶. Zmarł w Markowicach 18 sierpnia 1796 roku.

Bazyli od św. Jana²⁷, przebywając od 1778 do 1799 roku w Markowicach, cieszył się autorytetem wśród miejscowych karmelitów: wybierany był na socjusza kapitulnego w latach 1784 (mając zaledwie 32 lata) i w 1787. Później przez prawie trzy kadencje był przeorem (1788-1796). W klasztorze pełnił też inne funkcje, m.in. kaznodziei. W latach 1796-1799, będąc trzecim definityorem w prowincji, nadal przebywał w Markowicach. Od 1799 roku był przydzielony do klasztoru w Kłodawie, gdzie później został nawet przeorem. Zmarł tam dwadzieścia lat później w 1819 roku.

Z innego powodu niż długość przeoratu przyciąga uwagę barwna postać Bertolda od św. Wojciecha²⁸. Był przydzielony do Markowic już jako I definityor od roku 1779. Był przeorem markowickim w latach 1781-1784, a jednocześnie socjuszem prowincjała (tzw. socjusz rzymski) na kapitułę generalną w 1782 roku. Z tej podróży zostawił ciekawą relację pisaną²⁹. Choć nie ma tam wzmianki

²⁴ Por. Puziak (2017), 180-181; Kloskowski, 228.

²⁵ Por. np. AKKr 168/397, 494.

²⁶ AKKr, *Album fratrum nostrorum...*, sygn. 175/547, 27 pod datą 14 stycznia 1761 zapisuje śmierć (w wieku zaledwie 42 lat życia) w Markowicach br. Damazego od św. Adama, który był architektem, już doświadczonym w pracach przy zakrystii i ołtarzu głównym w Poznaniu.

²⁷ Por. Kloskowski, 172.

²⁸ Por. Puziak (2017), 187-188.

²⁹ Por. AKKr, *Peregrinatio triennalis*, sygn. 176/606. Opis zawiera diariusz podróży na kapitułę (s. 16–66). Por. W. Kolak, *Katalog archiwum klasztoru oo. Karmelitów w Krakowie na Piasku*, 101.

o Markowicach, to jednak daje ciekawe świadectwo i o sobie samym (zwłaszcza horyzontach umysłowych i zmysle komizmu), i o swych czasach. Znajdujemy tam nawet ślad przeprowadzonej przez nuncjusza G. Garampiego ankiety o stanie zakonów w Polsce³⁰. Prawdopodobnie właśnie o Bertold był bezpośrednio zaangażowany w sporządzenie odpowiedzi ze strony prowincji wielkopolskiej i – niejako przy okazji – zawarł bliższą znajomość z nuncjuszem. Spotkanie z Garampim we Wiedniu podczas podróży do Rzymu na kapitułę zaowocowało spotkaniem z papieżem Piusem VII, który właśnie odbywał historyczną wizytę u cesarza Józefa II (1782)³¹. Sam Bertold po powrocie z kapituły generalnej dokończył kadencji jako przeor, później dalej był formalnie przypisany do Markowic aż do 1787 roku, pełniąc jednocześnie różne funkcje w prowincji³². Później był też prowincjałem (1787-1790), zmarł w Warszawie w 1797 roku.

Socjusze markowiccy

Zestawienie socjuszy wybieranych na kapituły daje nam natomiast wgląd w zaufanie, jakim karmelici markowiccy darzyli jednego ze swoich współbraci. Zadaniem socjusza było nie tylko, albo raczej nie tyle, towarzyszenie przeorowi na kapitułę, ale przedstawienie kapitule spraw uważanych za istotne przez zakonników, niezależnie od tego, czy za takie będzie je uważał ustępujący przeor. Były do sprawy, które trafiały najczęściej do ustanawianych na kapitule sądów (kryminalnego i cywilnego) lub na zgromadzenie ogólne.

Wybór socjusza był jednocześnie wskazaniem zakonników, kogo postrzegają za zdolnego do podejmowania funkcji urzędniczych, tak w klasztorach, jak i w prowincji. Często w ten sposób zaczynała się swoista „kariera”. Była to droga alternatywna względem drogi promocji ze strony prowincjała i definitorium, która biegła przez funkcje lektorów filozofii i teologii oraz asystenturę prowincjała. Oczywiście czasami obie „drogi” zbiegały się, kiedy dany zakonnik cieszył się i poparciem władz, i autorytetem osobistym wśród współbraci. W Markowicach, ponieważ nie istniało tu stałe studium zakonne, wybór na socjusza był właściwie jedyną możliwą drogą takiego rozpoczęcia „kariery”.

³⁰ Por. np.: L. Bienkowski, *Garampi Giuseppe kard.*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 858–859; tenże, *Ankieta zakonna Garampiego z 1773 r.*, w: *Zakony męskie w Polsce w 1772 r. Materiały do atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce*, t. 1, Lublin 1972, 115-160; J. Flaga, *Ankieta zakonna nuncjusza G. Garampiego z lat 1773/74 jako podstawa źródłowa do badań nad studiami zakonnymi i ich organizacją*, *Reczniki Teologiczno-Kanoniczne* 36(1989)4, 35-44.

³¹ Por. AKKr, *Peregrinatio triennialis*, sygn. 176/606, 28-30.

³² Co ciekawe, akta prowincjalne nie dają o tym żadnej wzmianki. Wiadomość czerpiemy z zachowanych spisów dla administracji pruskiej, por. APB 6/442/2, *passim*.

Tabela 3. Socjusze markowiccy na kapitule

Kapituła	Socjusz
1721	Arnold od Trójcy Świętej
1724	brak danych
1727	Gabriel od św. Antoniego
1730	Hieronim od św. Walentego
1731 ³³	Hieronim od św. Walentego
1733	brak danych
1736	Hieronim od św. Walentego
1739	Teofil od św. Marcina
1742	Serafin od św. Andrzeja
1745	Feliks od św. Bernarda
1748	Walenty od św. Agnieszki
1749	Walenty od św. Agnieszki
1751	Erazm od św. Jana Nepomucena
1754	Anzelm od św. Marii
1757	Eliasz od św. Mateusza
1760	Aleksy od Nawiedzenia NMP
1763	Awertan od św. św. Piotra i Pawła (podprzeor)
1766	Urban od św. Jerzego
1769	Albert od św. św. Jana i Pawła
1772	Tomasz od św. Andrzeja Korsyna
1775	Eliasz od św. Mateusza (podprzeor)
1778	brak danych
1781	Tomasz od św. Andrzeja Korsyna
1784	Bazyli od św. Jana
1787	Bazyli od św. Jana
1790	Paweł od św. Stanisława
1793	Seren od św. Jakuba
1796	Anastazy od św. Wojciecha
1799	Teodozjusz od św. Józefa

³³ Było to definitorium, ale ponieważ zwołano je z pewnych względów (organizacja prowincji u początków jej funkcjonowania) jako „capitulum intermedium”, stąd przyjechali także socjusze. Por. AKKr 168/397, 138.

Ciekawa – choć prowadząca do czysto hipotetycznych wniosków – może być analiza tego zestawienia. Zatrzymajmy się przy kilku zaledwie przypadkach.

Gabriel od św. Antoniego i Hieronim od św. Walentyna zostali w późniejszym czasie odpowiednio przeorem i podprzeorem – prawdopodobnie w celu wyrównania możliwych napięć spowodowanych poprzednio narzucanymi przełożonymi. Warto przy tym zwrócić uwagę na Hieronima od św. Walentego, który trzy razy był wybierany socjuszem, po raz pierwszy w 1730 roku, kiedy miał już 45 lat³⁴. W okresie 1733-1736 był podprzeorem markowickim. W 1739 roku został podprzeorem w Płońsku, a potem (1742) w Lipiach. Po pobycie w Bydgoszczy (1745-1748), Drohobyczu (1748-1751) i w Płońsku (1751-1754 jako kaznodzieja i promotor bractw), wrócił w 1754 roku do Markowic, gdzie w roku następnym zmarł.

Przypadek Awertana od św. św. Piotra i Pawła³⁵ jest ciekawy z innego powodu: po kadencji przeora (1757-1760) powraca najpierw z Kłodawy jako podprzeor w 1761 roku, a na koniec tej kadencji jedzie na kapitułę jako socjusz. Może wspólnota liczyła, że zostanie przeorem? Został nim, ale w Płońsku (1763-1766).

Bazyli od św. Jana był wybierany dwa razy na socjusza w czasie rządów Michała od św. Macieja jako przeora i Edmunda od św. Michała jako podprzeora (ten był nim ustanawiany przez kolejne cztery kapituły w latach 1778-1788). Był to wyraźny sygnał karmelitów „zmęczonych” wieloletnimi rządami tamtych, swoją drogą zasłużonych zakonników.

Z kolei czterej ostatni socjusze z lat 1790-1799 potwierdzili swój osobisty autorytet udanymi późniejszymi rządami jako przeorzy w Markowicach: Anastazy od św. Wojciecha w 1799 roku (a potem w Poznaniu – w rezydencji Krwi Chrystusa) oraz Paweł od św. Stanisława od 1800 roku, Teodozjusz od św. Józefa w kadencji 1802-1805 i Seren od św. Jakuba 1805-1808.

Kaznodzieje i promotorzy bractw

Różne formy oddziaływania duszpasterskiego znajdują swoje odbicie w aktach kapituł i definitoriów karmelickich. Słabiej są zaznaczone: posługa spowiednicza i pomoc duszpasterska w okolicznych parafiach. Więcej uwagi poświęcano kaznodziejstwu i opiece nad bractwami religijnymi.

Oczywiście nie należałoby pomijać tego sposobu bardziej ukrytego i mniej sformalizowanego, jakim było spowiednictwo. Ponieważ jednak nie praktykowano ustanawiania osobnych penitencjarzy, dlatego też nie dysponujemy stosow-

³⁴ Por. Kloskowski, 207.

³⁵ Por. Kloskowski, 171; M. Puziak, *Przeorzy karmelitańskiego konwentu w Bydgoszczy w latach 1728-1816 w świetle akt kapituł prowincjalnych*, Studia Bydgoskie 10(2016)267-294 [dalej: Puziak (2016)], tutaj s. 284-285.

nymi zapisami przydatnymi do sporządzenia list zakonników wyznaczonych do spowiadania. Prawdopodobnie dlatego, że zachowując charakter reguły zakonu żebrzącego, spowiadali praktycznie wszyscy karmelici-kapłani. Z zachowaniem jednego zwyczaju własnego: byli to kapłani powyżej 35. roku życia, którzy zdali (podczas kapituły lub w innym terminie wyznaczonym) egzamin dopuszczający do spowiadania...

Tylko sporadycznie i okazyjnie pojawiają się zapisy o obowiązkach duszpasterskich podejmowanych w okolicznych parafiach czy kościołach filialnych lub kaplicach dworskich³⁶.

Istotną natomiast dla samych karmelitów formą oddziaływania duszpasterskiego klasztoru na lokalną społeczność była działalność kaznodziejska. Poświęcano jej sporo uwagi, a sama reguła ściśle określała i obowiązki, które spadały na kaznodziejów (*concionatores*), i ich przywileje. W analizowanych aktach znajdujemy bezpośrednie uwagi o ustanowionych w Markowicach kaznodziejach, które pozwalają sporządzić ich listę dla badanego okresu.

Tabela 4. Kaznodzieje markowiccy 1721-1799

Legenda: osobne daty przy nazwisku oznaczają ustanowienie na definitoriach.

Kapituła	Kaznodzieje
1721	Leon od św. Teresy
1724	Gabriel od św. Antoniego
1727	Gerard od św. Jakuba
1730	Eustachy od Najświętszego Sakramentu
1733	brak danych
1736	Chryzostom od św. Wawrzyńca
1739	Serafin od św. Andrzeja

³⁶ Nasila się to w II poł. XVIII w. AKKr 168/397 podaje np. w 1784 – o. Leodegar w siedzibie Ignacego Kościelskiego, kasztelana bydgoskiego; w 1786 Seren od św. Jakuba do Polanowic (?) (s. 548); 1789 – Dionizy od św. Ignacego kapelan domowy przy kasztelanie bydgoskim (był nim wciąż I. Kościelski) (s. 572); w 1794 – Dionizy od św. Ignacego pozostaje wyznaczony do kościoła w Jaksicach (?) [s. 607]; w 1796 Dionizy od św. Ignacego do Jaksic [s. 615]; w 1798 jako kaznodzieja w kościele w Tucznie został wyznaczony Jan od św. Pawła, a do pomocy w Brudzewie – Barnaba od św. Hiacynta [s. 625]; w 1799 roku trzech zakonników było na stałe delegowanych w różne miejsca: o. Aleksy od św. Antoniego (definitor) do siedziby Rakowskiego; o. Paweł od św. Stanisława do Orchowa, a o. Jozafat od św. Ksawerego do kościoła „Petricoviense” (?) [s. 631; APB 6/430/59, s. 56-57]; w 1800 Bazyl (od św. Jana) Łysniewski komendatariusz w Chodczu (wrócił z klasztoru w Kłodawie), Honoriusz (od św. Piotra) Nowicki przy kościele w Wenecji (w domu u swoich rodziców) [s. 636].

Kapituła	Kaznodzieje
1742	Piotr od św. Teresy
1745	Walenty od św. Agnieszki
	1747 Florenty od św. Telesfora – pomocnik kaznodziei
1748	Erazm od św. Nepomucena
	1749 Walentyn od św. Agnieszki – kaznodzieja nadzwyczajny
1751	Florenty od św. Telesfora
	1752 Cyryl od św. Bazylego – pomocnik kaznodziei
1754	Szymon od św. Norberta Cyryl od św. Bazylego – pomocnik kaznodziei
	1755 Anastazy od św. Jana Nepomucena, Cyryl od św. Bazylego – pomocnik kaznodziei
	1756 Reginald od św. Alberta
1757	Amandy od św. Ignacego
	1758 Aleksy od Nawiedzenia NMP
1760	Florenty od św. Telesfora – jubilat (jednocześnie przeor) Maciej od św. Leona – pomocnik kaznodziei Wacław od św. Mateusza
	1761 Cyryl od św. Bazylego Tomasz od św. Andrzeja – kaznodzieja świąteczny
	1762 Andrzej od św. Aleksandra – kaznodzieja świąteczny
1763	Klemens od św. Andrzeja – jubilat [przeor] Brunon od św. Franciszka – kaznodzieja niedzielny Andrzej od św. Aleksandra – kaznodzieja świąteczny
	1764 Urban od św. Jerzego – kaznodzieja niedzielny Andrzej od św. Aleksandra – kaznodzieja świąteczny
	1765 Urban od św. Jerzego – kaznodzieja niedzielny Korsyn od św. Sebastiana – kaznodzieja świąteczny
1766	Urban od św. Jerzego – kaznodzieja niedzielny Adam od św. Stanisława – kaznodzieja świąteczny
	1767 Melchior od św. Jana Chrzciciela – kaznodzieja niedzielny i świąteczny Witalis od św. Wojciecha – pomocnik kaznodziei
	1768 Albert od św. św. Jana i Pawła – kaznodzieja zwyczajny
1769	Klemens od św. Andrzeja – kaznodzieja jubilat Albert od św. św. Jana i Pawła – kaznodzieja niedzielny Eustachy od św. Adriana – pomocnik kaznodziei
	1770 Tomasz od św. Andrzeja Rafał od św. Jana – pomocnik kaznodziei
1772	Tomasz od św. Andrzeja Korsyna – kaznodzieja Rafał od św. Jana – pomocnik kaznodziei

Kapituła	Kaznodzieje
1775	Adam od św. Stanisława – kaznodzieja niedzielny Kajetan od św. Jana – kaznodzieja świąteczny
1778	Adam od św. Stanisława – kaznodzieja emeryt i aktualny Anzelm od św. Wojciecha – pomocnik kaznodziei
	1779 Tomasz od św. Andrzeja
1781	Tomasz od św. Andrzeja Korsyna – kaznodzieja emeryt i aktualny Bazyli od św. Jana – pomocnik kaznodziei
	1782 Bazyli od św. Jana Innocenty od św. Krystiana – pomocnik kaznodziei
1784	Bazyli od św. Jana – kaznodzieja niedzielny Modest od św. Jana – pomocnik kaznodziei ³⁷
	1786 Klemens od św. Rocha do przepowiadania na zmianę z kaznodzieją niedzielny
1787	Klemens od św. Rocha ³⁸ i Roch od św. Walentyna – kaznodzieje na zmianę
	1788 Roch od św. Walentego – kaznodzieja niedzielny ³⁹ ; Seren od św. Jakuba – kaznodzieja świąteczny
	1789 Paweł od św. Stanisława – kaznodzieja niedzielny
1790	Paweł od św. Stanisława – kaznodzieja niedzielny Seren od św. Jakuba – kaznodzieja świąteczny Florian od św. Henryka – kaznodzieja emeryt
1793	Paweł od św. Stanisława – kaznodzieja niedzielny Kryspin od św. Antoniego – kaznodzieja świąteczny
	1794 Seren od św. Jakuba
1796	Anastazy od św. Wojciecha – kaznodzieja emeryt Paweł od św. Stanisława – kaznodzieja niedzielny Seren od św. Jakuba – kaznodzieja świąteczny
	1798 Hilarion od św. Antoniego – pomocnik kaznodziei
1799	Anastazy od św. Wojciecha (przeor) – kaznodzieja emeryt Trankwilyn [od św. Dominika] Kowalkowski – kaznodzieja niedzielny ⁴⁰ Kamil [od św. Franciszka] – pomocnik kaznodziei
	1800 Trankwilyn [od św. Dominika] Kowalkowski i Kamil [od św. Franciszka] Stefański – kaznodzieje na zmianę

³⁷ W 1786 przeniesiony do Bydgoszczy, por. AKKr 168/397, 548.

³⁸ W 1788 przeniesiony do Bydgoszczy, por. AKKr 168/397, 567.

³⁹ W 1789 został profesorem retoryki w Oborach, por. AKKr 168/397, 571.

⁴⁰ Nieznany Kloskowskiemu.

Analiza tego zestawienia pozwala sformułować kilka uwag. Przede wszystkim stosunkowa krótkotrwałość tej posługi: jedna – dwie kadencje, sporadycznie więcej. Było to oczywiście związane z wymaganiami stawianymi kaznodziejom, ale także faktem, że urząd ten był elementem swoistej „kariery” zakonnej, a więc zasadniczo tylko momentem przejściowym. Mamy więc w spisie i przyszłych przeorów w Markowicach (Gabriel od św. Antoniego, Serafin od św. Andrzeja, Walenty od św. Agnieszki, Florenty od św. Telesfora, Klemens od św. Andrzeja, Bazyli od św. Jana, Anastazy od św. Wojciecha i Paweł od św. Stanisława), i w różnych innych miejscach (np. Leon od św. Teresy – także mistrz nowicjatu, Gerard od św. Jakuba, Urban od św. Jerzego, Wacław od św. Mateusza, Adam od św. Stanisława itd.). Są również późniejsi definityrzy, których trudno wymieniać bez powtarzania nazwisk.

Osobno warto wyróżnić Eustachego od Przenajświętszego Sakramentu, który przybył do Markowic już jako doceniony kaznodzieja, który nawet zdążył opublikować przynajmniej jedno kazanie drukiem: *Legatus a latere Christi* (Warszawa 1728)⁴¹.

Na koniec ważną uwagą jest podkreślenie, że często kaznodzieje byli albo jednocześnie, albo w innym czasie promotorami bractw. Była to mniej więcej połowa ze znanych nam z zapisów w aktach prowincjalnych (por. niżej tabela 5) kaznodziejów markowickich. Jedynie Teofil od św. Marcina, Leodegar od Najukochańskiej Matki, Iwo od św. Jana, Michał od św. Macieja i Konrad od św. Chryzogona nimi nie byli, ale z kolei pełnili urzędy przeorskie lub podprzeorskie. Ta korelacja jest zresztą jeszcze istotniejsza, pokazując świadomość, jaką karmelici mieli o wpływie bractw na ogólne znaczenie klasztoru w miejscowym środowisku, zwłaszcza wśród okolicznej szlachty.

Opieka nad bractwami przez tzw. promotorów była typową dla okresu staropolskiego formą duszpasterstwa. W Markowicach mamy do czynienia na pewno z bractwem szkaplerznym i bractwem św. Józefa, przynajmniej te dwa bezpośrednio poświadczają akta wzięte tu pod uwagę. Nie zawsze zresztą akta kapitulne poświadczają podobne nominacje dla promotorów bractw (np. brak ich dla kapituł w latach 1733, 1739, 1742, 1748, 1754 i 1763). Od 1769 roku powtarza się w aktach postanowienie, by promotorów bractw wyznaczali miejscowi przeorzy.

⁴¹ Eustachy od Przenajświętszego Sakramentu, *Legatus à Latere Christi, albo wielki legat od Boku Chrystusa ...*, Warszawa b.r.w. (1728). Por. K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. XVI, Kraków 1898, 110; Kloskowski, 197.

Tabela 5. Promotorzy bractw

Legenda: osobne daty przy nazwisku oznaczają ustanowienie na definitoriach.

Kapituła	Promotorzy bractw
1721	Leon od św. Teresy
1724	Gabriel od św. Antoniego – promotor Bractwa św. Józefa
1727	Gabriel od św. Antoniego – promotor Bractw Szkaplerznego i św. Józefa
1730	Gabriel od św. Antoniego (przeor) – promotor Bractwa Szkaplerznego Teofil od św. Marcina (podprzeor) – promotor Bractwa św. Józefa
1733	brak wskazania
1736	Chryzostom od św. Wawrzyńca – promotor Bractwa św. Józefa
1739	brak wskazania
1742	brak wskazania
1745	Teofil od św. Marcina
1748	Brak wskazania
1751	Florenty od św. Telesfora
1754	brak wskazania
	1755 Cyryl od św. Bazylego
	1756 Reginald od św. Alberta
1757	Leodegar od Najukochańszej Matki ⁴²
	1758 Aleksy od Nawiedzenia NMP
1760	Michał od św. Macieja
1763	brak wskazania
	1764 Iwo od św. Jana
	1765 Urban od św. Jerzego
1766	Urban od św. Jerzego
	1767 Konrad od św. Chryzogona (podprzeor)
1769	brak wskazania
	1770 wskazany jako promotor podprzeor, czyli: Szymon od św. Norberta ⁴³

⁴² W 1758 roku został przeorem w Lipiach, por. AKKr 168/396, 341.⁴³ Akta wskazują jako promotora podprzeora – był nim wówczas właśnie Szymon od św. Norberta, zob. AKKr 168/397, 426. Por. Kloskowski, 243.

W podanym zestawieniu warto zwrócić uwagę przynajmniej na dwóch zakonników: Leodegara od Najukochońskiej Matki oraz Konrada od św. Chryzogona.

Leodegar od Najukochońskiej Matki (ur. w 1711 roku we wsi Piaski w pow. inowrocławskim, zm. w 1787 roku w Markowicach). Nosił nazwisko znaczącej na Kujawach rodziny Kościelskich⁴⁴. Po święceniach w 1735 roku pracował w Markowicach, a później w Poznaniu i Kcyni. W latach 1742-1745 był prokuratorem klasztoru w Markowicach. Był definitorem prowincji (1763-1766), kilka razy przeorem (Lipie, Bydgoszcz, Warszawa) i w różnych klasztorach podprzeorem. Ostatnie lata życia, od 1784 roku, spędza jako „teolog” przy kasztelanie bydgoskim Ignacym Kościelskim, przypisany formalnie do klasztoru w Markowicach. Tam też zmarł 8 lutego 1787 roku.

Konrad od św. Chryzogona (ur. 1710, zm. 1770). Musiał albo być bardzo uzdolnionym człowiekiem, albo pochodzić z rodziny o dużych wpływach, dość powiedzieć, że otrzymał święcenia kapłańskie jeszcze przed ukończeniem studiów filozoficznych... Był też uznanym muzykiem, a nawet tzw. prefektem muzyki w Markowicach (1757-1760) i Warszawie (1760-1763)⁴⁵. W latach 1763-1770 był podprzeorem w Markowicach, a krótko przed śmiercią definitorem w 1770 roku ustanowiło go tzw. prezydentem rezydencji Krwi Chrystusa w Poznaniu⁴⁶. Co ciekawe, jego nekrolog przypomina o złożonym przez niego zeznaniu o cudzie, którego doświadczył. Mianowicie przepływając się przez Wisłę, wpadł do wody i zaczął tonąć. Wzywając pomocy Matki Bożej z Markowic, został cudownie uratowany „żywy i zdrowy”⁴⁷.

Formatorzy i klerycy

Definitorium w 1756 roku ustanowiło w Markowicach seminarium dla neoprofesorów. Prefektem i ojcem duchownym został Serafin od św. Andrzeja i jednocześnie pierwszy definitorem prowincji. Neoprofesorów było trzech: Faustyn od św. Saturnina, Faust od św. Franciszka i Godefryd od św. Jakuba⁴⁸. Nad studentami miał czuwać przeor oraz o. Archaniół od Góry Karmel (ustanowiony organistą w klasztorze), by bracia ćwiczyli się w grze na organach i przykładali

⁴⁴ Por. Kloskowski, 219; Puziak (2016), 282-283.

⁴⁵ Odpowiednio AKKr 168/397, 334 i 352.

⁴⁶ O nominacji na prezydenta rezydencji zob. AKKr 168/397, 427.

⁴⁷ Por. Kloskowski, 185. Nekrolog znajduje się w AKKr, *Album fratrum nostrorum...*, sygn. 175/547, 641.

⁴⁸ Tylko ten ostatni dojdzie ostatecznie do święceń, a nawet zostanie prowincjałem. Por. Kloskowski, 205; Puziak (2016), 287.

się do studium filozofii. Studium to trwało prawdopodobnie tylko do kapituły w 1757 roku, nie jest bowiem później wspomiane⁴⁹.

Mamy jednak inne zapisy mówiące o – szeroko pojętej – formacji zakonników. I tak w roku 1767 ustanowiono Melchiora od św. Jana Chrzciciela tzw. „expositor casuum” – wyjaśniającym „kazusy” moralne – szczególnie istotne dla spowiedników⁵⁰. Jego przedłożeń mieli słuchać wszyscy zakonnicy klasztoru.

Innym przejawem troski o poziom intelektualny karmelitów są komisje egzaminacyjne dopuszczające odpowiednio przygotowanych zakonników, którzy ukończyli 35. rok życia (sic!) do posługi spowiedniczej. Zazwyczaj taki egzamin odbywał się podczas posiedzeń kapituły. Raz jednak zdarzyło się – w roku 1783 – wyznaczenie takiej komisji dla przeegzaminowania wszystkich, także już spowiadających, zakonników. W Markowicach członkami takiej komisji zostali: Bertold od św. Wojciecha – przeor, Michał od św. Macieja – eksprowincjał i Edmund od św. Michała – podprzeor⁵¹.

Podsumowanie

Ten krótki i pobieżny przegląd akt kapitul i definitoriów wielkopolskiej prowincji karmelitów *strictior observantia*, choć wciąż nie daje nam pełnego obrazu wspólnoty zakonników markowickich w XVIII wieku, to jednak rzuca nam pewne światło na ich życie i rytm zmian wyznaczanych przez regułę i postanowienia przełożonych. Konwent markowicki objawia się w sporządzonych spisach jako prężnie działający i zachowujący swój duszpasterski wpływ na okolicę. W strukturze prowincji być może nie należał on do najważniejszych, daleko mu było do klasztorów np. w Poznaniu czy Gdańsku, w których funkcjonowały nowicjaty i prowadzono formację młodych zakonników. Przewinęło się przez niego jednak wielu zakonników znaczących dla prowincji, co z pewnością wynikało również z ich osobowości i aktywności, formatu intelektualnego i ludzkiego. Pogłębione studia prozopograficzne i biograficzne być może kiedyś uzupełnią ten obraz nieco rozmyty we współczesnej pamięci historycznej.

⁴⁹ Nie ma żadnego śladu tego studium we wspomnianej „ankiecie Garampiego” (sporządzonej dla roku 1773), por. J. Flaga, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin 1998, 331.

⁵⁰ Por. AKKr 168/397, 402.

⁵¹ Por. AKKr 169/397, 523.

Aneks

Tabela 6. „Familiae conventui marcoviciensis 1721-1799”

Legenda: Pominięto zapisy pełnionych funkcji i urzędów, ponieważ w większości zostały wskazane w poprzednich tabelach. Pierwsi dwaj wymienieni ojcowie to odpowiednio przeor i podprzeor.

1721 ⁵²	Ojcowie: Hilarion od św. Karola; Antoni od św. Jana Ewangelisty; Leon od św. Teresy; Andrzej od Krzyża Świętego; Aleksander od św. Benedykta; Stanisław od św. Doroty; Piotr Tomasz od św. Agnieszki Bracia: Dionizy od św. Michała; Benedykt od św. Patryka; Antoni od św. Augustyna; Jakub od św. Michała
1724 ⁵³	Ojcowie: Teofil od św. Marcina; Jakub od św. Anny; Andrzej od Krzyża Świętego; Gabriel od św. Antoniego; Michał od św. Jana Chrzciciela; Stanisław od św. Doroty; Hieronim od św. Walentego; Remigiusz od Świętych Aniołów Bracia: Telesfor od św. Macieja; Antoni od św. Augustyna; Dionizy od św. Michała; Alfons od św. Rafała
1727 ⁵⁴	Ojcowie: Teofil od św. Marcina; Gerard od św. Jakuba; Andrzej od Krzyża Świętego; Hieronim od św. Walentego; Gabriel od św. Antoniego; Zachariasz od Męki Pańskiej; Telesfor od św. Stanisława; Kazimierz od św. Alberta; Robert od św. N. Bracia: Antoni od św. Augustyna; Maurycy od św. Marcina; Benedykt od św. Anny
1730 ⁵⁵	Ojcowie: Gabriel od św. Antoniego; Teofil od św. Marcina; Eustachy od Najświętszego Sakramentu; Andrzej od Krzyża Świętego; Hieronim od św. Walentego; Zachariasz od Męki Pańskiej; Fulgenty od św. Jana; Kazimierz od św. Alberta; br. Benedykt od Wniebowstąpienia Pańskiego Bracia: Antoni od św. Augustyna; Romeo od Narodzenia Pańskiego; Paulin od św. Alberta
1733 ⁵⁶	Ojcowie: Marcin od św. Dydaka; Hieronim od św. Walentego; Andrzej od Krzyża Świętego; Elizeusz od św. Jana Chrzciciela; Andrzej od św. Pawła; Józef od św. Marii; Kazimierz od św. Felicjana; Hiacynt [od św. Ignacego] Bracia: Dionizy od św. Michała; Antoni od św. Augustyna; Paulin od św. Alberta
1736 ⁵⁷	Ojcowie: Augustyn od św. Tyburcjusza; Teofil od św. Marcina; Serapion od św. Brunona; Hieronim od św. Walentego; Kazimierz od św. Alberta; Anioł od św. Bernarda; P. Chryzostom od św. Wawrzyńca; Leodegar od Ukochanej Matki; Innocenty od Nawiedzenia NMP; Izydor od św. Konstantina; Zefryn od św. Antoniego Bracia: Ludwik od św. Andrzeja; Paulin od św. Alberta; Antoni od św. Augustyna

⁵² AKKr 168/397, 93.

⁵³ AKKr 168/397, 105-106.

⁵⁴ AKKr 168/397, 116.

⁵⁵ AKKr 168/397, 132.

⁵⁶ AKKr 168/397, 155.

⁵⁷ AKKr 168/397, 171.

1739 ⁵⁸	Ojcowie: Teofil od św. Marcina; Urban od Ducha Świętego; Norbert od św. Anioła; Serafin od św. Andrzeja; Konrad od św. Chryzogona; Tadeusz od św. Jana Chrzyciela; Damascen od św. Stanisława; Edward od św. św. Kryspina i Kryspiniana; Józef od św. Macieja Bracia: Ludwik od św. Andrzeja; Dionizy od św. Michała; Paulin od św. Alberta; Gabriel od św. Andrzeja
1742 ⁵⁹	Ojcowie: Serafin od św. Andrzeja; Teofil od św. Marcina; Leodegar od Ukochanej Matki; Eugeniusz od św. Romana; Norbert od św. Anioła; Elizeusz od św. Jana Chrzyciela; Kajetan od św. Andrzeja; Piotr od św. Teresy; Serapion od św. Dionizego Bracia: Dionizy od św. Michała; Andrzej od św. Aleksandra; Gabriel od św. Andrzeja
1745 ⁶⁰	Ojcowie: Klemens od św. Andrzeja; Cyprian od św. Kazimierza; Teofil od św. Marcina; Damascen od św. Stanisława; Anioł od św. Bernarda; Eugeniusz od św. Romana; Władysław od św. Ludwika; Walenty od św. Agnieszki; Manswet od św. Kasta; Robert od św. Franciszka; Anastazy od św. Jana Nepomucena Studenci teologii moralnej: Spirydion od Niepokalanego Poczęcia NMP; Daniel od św. Józefa; Modest od św. Benedykta; Mateusz od św. Jana; Telesfor od św. Józefa Bracia: Albin od św. Grzegorza; Andrzej od św. Aleksandra; Benedykt od św. Patryka
1748 ⁶¹	Ojcowie: Stanisław od św. Doroty; Władysław od św. Ludwika; Frank od św. św. Szymona i Judy; Waclaw od św. Jerzego; Feliks od św. Bernarda; Erazm od św. Nepomucena; Eugeniusz od św. Romana; Jan od św. Edwarda; Damascen od św. Stanisława; Julian [Juliusz] od św. Teresy; Kwintyn od św. Antoniego; br. Bartłomiej od św. Marcina Bracia: Gabriel od św. Antoniego; Wiktor od św. Józefa; Frank od św. Alberta; Witalis
1751 ⁶²	Ojcowie: Klemens od św. Andrzeja; Norbert od św. Walentego; Feliks od św. Bernarda; Damascen od św. Stanisława; Eugeniusz od św. Romana; Kazimierz od św. Alberta; Florenty od św. Telesfora; Aleksy od Nawiedzenia NMP; Kwiryn od św. Antoniego; Julian od św. Teresy; Marceli od Najświętszego Sakramentu Bracia: Witalis od św. Andrzeja; Paweł od św. Floriana
1754 ⁶³	Ojcowie: Walentyn od św. Agnieszki; Juliusz od św. Teresy; Gerard od św. Jakuba; Zygmunt od św. Walentyna; Szymon od św. Norberta; Cyryl od św. Bazylego; Hieronima od św. Walentyna; Celestyn od Wniebowstąpienia Pańskiego; Archanioł od Góry Karmel; Teofil od św. Doroty; Bernardyn od św. Szymona; Bartłomiej od św. Marcina Bracia: Andrzej od św. Aleksandra; Witalis od św. Andrzeja; Paweł od św. Floriana; Makary od św. Stanisława

⁵⁸ AKKr 168/397, 184.⁵⁹ AKKr 168/397, 214.⁶⁰ AKKr 168/397, 238.⁶¹ AKKr 168/397, 258.⁶² AKKr 168/397, 276.⁶³ AKKr 168/397, 314.

1757 ⁶⁴	Ojcowie: Awertan od św. Piotra i Pawła; Eliasz od św. Mateusza; Gerard od św. Jakuba; Leodegar od Ukochanej Matki; Konrad od św. Chryzogona; Bernardyn od św. Szymona; Teofil od św. Doroty; Archanioł od Góry Karmel; Pafnucy od św. Placyda; Bogusław od św. Józefa; Amandy od św. Ignacego; Zefiry od św. Antoniego Bracia: Szymon od św. Macieja; Frank od św. Alberta; Cherubin od św. Antoniego
1760 ⁶⁵	Ojcowie: Florenty od św. Telesfora; Aleksy od Nawiedzenia NMP; Michał od św. Macieja; Izydor od św. Konstancy; Hilarion od św. Stanisława; Marian od św. Nikodema; Maciej od św. Leona; Wacław od św. Mateusza; Teofil od św. Doroty; Paulin od św. Elizeusza; Archanioł od Góry Karmel; Bartłomiej od św. Marcina Bracia: Maurycy od św. Jerzego; Brokard od św. Franciszka; Frank od św. Jana; Albin od św. Cecylii; Frank od św. Alberta
1763 ⁶⁶	Ojcowie: Klemens od św. Andrzeja; Konrad od św. Chryzogona; Damascen od św. Stanisława; Marian od św. Nikodema; Pafnucy od św. Placyda; Archanioł od Góry Karmel; Romuald od św. Szymona; Bruno od św. Franciszka; Andrzej od św. Aleksandra; Tadeusz od św. Jana; Bartłomiej od św. Marcina; Bracia: Maurycy od św. Jerzego; Frank od św. Alberta; Łukasz od św. Piotra; Andrzej od św. Jana
1766 ⁶⁷	Ojcowie: Michał od św. Macieja; Konrad od św. Chryzogona; Klemens od św. Andrzeja; Marian od św. Nikodema; Jan od św. Edwarda; Urban od św. Jerzego; Adam od św. Stanisława; Romuald od św. Szymona; Archanioł od Góry Karmel; Bartłomiej od św. Marcina; Kajetan od św. Jana Bracia: Łukasz od św. Piotra; Ludwik od św. Józefa; Frank od św. Jana; Wacław od św. Stanisława
1769 ⁶⁸	Ojcowie: Klemens od św. Andrzeja; Konrad od św. Chryzogona; Michał od św. Macieja; Albert od św. Jana i Pawła; Eliasz od św. Mateusza; Mateusz od św. Jana; Bernardyn od św. Szymona; Archanioł od Góry Karmel; Eustachy od św. Adriana; Alojzy od św. Józefa; Apolinary od św. Jakuba Bracia: Ludwik od św. Józefa; Frank od św. Jana; Jakub od św. Karola; Celestyn od Trójcy Świętej; Hipolit od św. Pawła
1772 ⁶⁹	Ojcowie: Michał od św. Macieja; Eliasz od św. Mateusza; Bernardyn od św. Szymona; Ambroży od św. Franciszka; Teofil od św. Doroty; Tomasz od św. Andrzeja; Korsyna; Rafał od św. Jana; Fulgenty od św. Piotra; Atanazy od św. Józefa; Leonard od św. Jana Bracia: Ludwik od św. Józefa; Celestyn od Trójcy Świętej; Jakub od św. Karola; Hipolit od św. Pawła; Dionizy od św. Jana

⁶⁴ AKKr 168/387, 334.

⁶⁵ AKKr 168/397, 352.

⁶⁶ AKKr 168/397, 374.

⁶⁷ AKKr 169/397, 396.

⁶⁸ AKKr 168/397, 421.

⁶⁹ AKKr 168/397, 441.

1775 ⁷⁰	Ojcowie: Eliaż od św. Mateusza; Leodegar od Najukochońskiej Matki; Filip od św. Jana; Adam od św. Stanisława; Kajetan od św. Jana; Antoni od św. Bonawentury; Bernardyn od św. Szymona; Udalryk od św. Prokopa; Rudolf od św. Augustyna; Dawid od św. Gasparo; Serapion od św. Jakuba; Roch od św. Józefa Bracia: Ludwik od św. Józefa; Hipolit od św. Pawła; Jerzy od św. Fabiana; Albin od św. Cecylii; Kryspin od św. Stefana
1778 ⁷¹	Ojcowie: Michał od św. Macieja; Edmund od św. Michała; Adam od św. Stanisława; Bernardyn od św. Szymona; Udalryk od św. Prokopa; Fulgenty od św. Piotra; Dawid od św. Gaspara; Krzysztof od św. Ambrożego; Piotr od św. Stanisława; Anzelm od św. Wojciecha; Kilian od św. Adama; Bazyli od św. Jana Bracia: Ludwik od św. Józefa; Hipolit od św. Pawła; Albin od św. Cecylii; Kryspin od św. Stefana; Jerzy od św. Fabiana
1781 ⁷²	Ojcowie: Bertold od św. Wojciecha; Edmund od św. Michała; Michał od św. Macieja; Bernardyn od św. Szymona; Fulgenty od św. Piotra; Daniel od św. Franciszka; Dawid od św. Gaspara; Kajetan od św. Jana; Kilian od św. Adama; Piotr od św. Stanisława; Tomasz od św. Andrzeja Korsyna; Bazyli od św. Jana Bracia: Ludwik od św. Józefa; Kryspinian od św. Tomasza; Hipolit od św. Pawła; Jerzy od św. Fabiana; Michał od św. Wojciecha
1784 ⁷³	Ojcowie: Michał od św. Macieja; Edmund od św. Michała; Leodegar od Najukochońskiej Matki; Filip od św. Jana; Bernardyn od św. Szymona; Fulgenty od św. Piotra; Daniel od św. Franciszka; Dawid od św. Gaspara; Kilian od św. Adama; Piotr od św. Stanisława; Bazyli od św. Jana; Innocenty od św. Christiano; Modest od św. Jana Bracia: Ludwik od św. Józefa; Kryspinian od św. Tomasza; Hipolit od św. Pawła; Michał od św. Wojciecha; Awertan od św. Jana; Tadeusz od św. Jana
1787 ⁷⁴	Ojcowie: Michał od św. Macieja; Edmund od św. Michała; Klemens od św. Rocha; Roch od św. Walentyna; Fulgenty od św. Piotra; Dawid od św. Gaspara; Kilian od św. Adama; Piotr od św. Stanisława; Donaty od św. Jana; Daniel od św. Franciszka; Innocenty od św. Krystiana; Patryk od św. Michała Bracia: Ludwik od św. Józefa; Hipolit od św. Pawła; Serapion od św. Andrzeja; Tadeusz od św. Klemensa; Bonawentura od św. Andrzeja; Klemens od św. Józefa
1790 ⁷⁵	Ojcowie: Bazyli od św. Jana; Julian od św. Adama; Michał od św. Macieja; Paweł od św. Stanisława; Seren od św. Jakuba; Florian od św. Henryka; Dionizy od św. Ignacego; Fulgenty od św. Piotra; Benedykt od św. Józefa; Innocenty od św. Christiana; Damazy od św. Tomasza; Romeo od św. Mikołaja; Henryk od św. Antoniego Bracia: Ludwik od św. Józefa; Hipolit od św. Pawła; Roch od św. Franciszka; Wiktoryn od św. Jana; Bonawentura od św. Andrzeja

⁷⁰ AKKr 168/397, 469.

⁷¹ AKKr 168/397, 488. Por. APB 6/442/2, k. 58.

⁷² AKKr 168/397, 511. Por. APB 6/442/2, k. 60.

⁷³ AKKr 168/397, 534. Por. APB 6/442/2, k. 84.

⁷⁴ AKKr 168/397, 563. Por. APB 6/442/2, k. 88.

⁷⁵ AKKr 168/397, 585.

1793 ⁷⁶	Ojcowie: Bazyli od św. Jana; Kilian od św. Adama; Michał od św. Macieja; Paweł od św. Stanisława; Kryspin od św. Antoniego; Ferdynand od św. Jana; Dionizy od św. Ignacego; Benedykt od św. Józefa; Anastazy od św. Wojciecha; Henryk od św. Antoniego; Marcjalis od św. Jakuba; Sylweryusz od św. Andrzeja Bracia: Hipolit od św. Pawła; Roch od św. Franciszka; Adrian od św. Józefa; Longin od św. Jana; Hiacynt od św. Michała
1796 ⁷⁷	Ojcowie: Aleksy od św. Antoniego; Kilian od św. Adama; Bazyli od św. Jana; Michał od św. Macieja; Dionizy od św. Ignacego; Anastazy od św. Wojciecha; Modest od św. Jana; Marcjalis od św. Jakuba; Paweł od św. Stanisława; Seren od św. Jakuba; Cyryl od św. Józefa; Erazm od św. Andrzeja Bracia: Hipolit od św. Pawła; Józef od św. Onufrego; Anastazy od św. Ignacego; Roch od św. Franciszka; Ludwik od św. Macieja
1799 ⁷⁸	Ojcowie: Anastazy [od św. Wojciecha]; Kilian [od św. Adama]; Aleksy [od św. Antonio]; Marcjalis [od św. Jakuba]; Paweł [od św. Stanisława]; Trankwilyn [od św. Dominika]; Kamil [od św. Franciszka]; Seren [od św. Jakuba]; Jozafat [od św. Ksawerego]; Erazm [od św. Andrzeja] Bracia: Hipolit [od św. Pawła]; Anastazy [od św. Ignacego]; Jerzy [od św. Jana]; Bartłomiej [od św. Wojciecha]

Słowa kluczowe: Markowice, klasztor, karmelici, Wielkopolska Prowincja Karmelitów, *strictior observantia*.

Summary

A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE CARMELITES OF THE STRICT OBSERVANCE AT MARKOWICE IN THE 18TH CENTURY

The article presents rosters of monks fulfilling some of the functions at the Carmelite Monastery in Markowice during its affiliation to the Greater Poland Province of the Carmelites of the strict observance in the 18th century. The source database consists of two manuscripts from the collection of the acts of chapters and definitorium (the Archive of Carmelite Friars in Cracow *Decretale provinciae strictioris observantiae*, ref. 168/397 as well as the National Archive in Bydgoszcz, *Acta Capituli Provincialis Provinciae Maioris Poloniae (!) Sanctissimi Sacramenti...*, ref. 6/430/59). Principally, the rosters include the names of the superiors – priors and subpriors as well as other monks performing the most important functions – preachers, fraternity promoters, and the so-called *socii* of the Provincial Chapters. Drawing on the information provided by the above mentioned rosters the author offers a brief description of the monks. The article is accompanied by official rosters of convent members imposed by the respective chapters in the years 1721-1799.

⁷⁶ AKKr 168/397, 603.

⁷⁷ AKKr 168/397, 615.

⁷⁸ AKKr 168/397, 631. Por. APB 6/442/2, k. 239.

Key words: Markowice, monastery, the Carmelites, the Greater Poland's Province of the Carmelites, *strictior observantia* – the strict observance.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie

– *Wykaz klasztorów, duchownych świeckich i klasztornych*, sygn. AKMI, 443.

Archiwum OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku

– *Decretale provinciae strictioris observantiae*, sygn. 168/397.

– *Liber decretalis...*, sygn. 169/553.

– *Liber decretalis*, sygn. 170/543.

– *Liber decretalis...*, sygn. 171/544.

– *Liber decretalis*, sygn. 172/545.

– *Album fratrum nostrorum...*, sygn. 175/547.

– *Peregrinatio triennalis*, sygn. 176/606.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy

– *Acta Capituli Provincialis Provinciae Maioris Poloniae(!) Sanctissimi Sacramenti ordinis Fratrum B.M.V. de Monte Carmelo S.O. Sub Praesidentia A.T.P. Bertholdi a So Adalberto S.T.L.I. Exprovincialis sustodis Provinciae commisari Generalis in Conventu*, sygn. 6/430/59.

Pozostałe

Bieńkowski L., *Ankieta zakonna Garampiego z 1773 r.*, w: *Zakony męskie w Polsce w 1772 r. Materiały do atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce*, t. 1, Lublin 1972, 115-160.

Bieńkowski L., *Garampi Giuseppe kard.*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 858-859.

Flaga J., *Ankieta zakonna nuncjusza G. Garampiego z lat 1773/74 jako podstawa źródłowa do badań nad studiami zakonnymi i ich organizacją*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 36(1989)4, 35-44.

Flaga J., *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin 1998.

Kloskowski G., *Karmelici trzewickowi prowincji wielkopolskiej w XVII-XIX wieku*, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 98(2012)149-270.

Kluj W., *Markowice*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 11, Lublin 2006, kol. 1408.

- Kolak W., *Katalog Archiwum klasztoru oo. Karmelitów w Krakowie „na Piasku” 1398-1945 (1988)*, Kraków 1997.
- Mizerka J., *Archiwalia poklasztorne, urzędowe, kasacyjne i pokasacyjne w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (klasztery powstałe i/lub skasowane przed 1850 r.)*, *Hereditas Monasteriorum* 6(2015)163-263.
- Panek B., Kolak W., *Karmelici*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 808-812.
- Puziak M., *Przeorzy karmelitańskiego konwentu w Bydgoszczy w latach 1728-1816 w świetle akt kapituł prowincjalnych*, *Studia Bydgoskie* 10(2016)267-294.
- Puziak M., *Uwagi o prowincjach karmelitańskich Wielkopolskiej Prowincji Najświętszego Sakramentu w XVIII w.*, *Studia Bydgoskie* 11(2017)165-194.
- Roszak S., *Akt fundacyjny dla klasztoru Karmelitów Trzewiczkowych w Markowicach z r. 1642*, *Ziemia Kujawska* 11(1995)85-90.
- Roszak S., *Rola sanktuarium markowickiego w rozwoju kultu maryjnego na Kujawach w XVII i XVIII wieku*, *Ziemia Kujawska* 13(1998)77-85.
- Smet J., *I Carmelitani*, t. III/1, Roma 1996.